

Migratie en krimp in het noorden

LEO VAN WISSEN

Inspelen op krimp en vergrijzing grote uitdaging voor de toekomst

De bevolking van de drie noordelijke provincies krimpt. In de provincie Groningen komt dat voor een deel door een opvallend migratiepatroon en de rol van de stad Groningen daarin. Doordat plattelandsjongeren in de stad gaan studeren lopen de plattelandsgebieden leeg. Migratie vanuit de Randstad naar dat platteland kan dat niet voorkomen. Maar ook de stad krimpt doordat meer studenten naar het westen vertrekken dan er binnenkomen. De stad heeft in die zin een transfer- en een roltrapfunctie.

Veel bestuurders van gemeenten en regio's in de drie Noordelijke provincies die met bevolkingskrimp te maken hebben, vragen zich af of en hoe deze is te voorkomen. Maatregelen gericht op extra woningbouw, meer banen door economische groei, en meer en betere infrastructuur zouden mensen uit andere regio's ertoe kunnen bewegen om naar het noorden te verhuizen. Het is echter de vraag of migratie de krimp kan keren. Daar het vaak om omvangrijke investeringen gaat is onderzoek naar de effectiviteit van dergelijke maatregelen zeer gewenst.

Buitenlandse migratie

In het recente verleden heeft Noord-Nederland per saldo geprofiteerd van buitenlandse migratie (figuur 1). Dit had vooral te maken met de aanwezigheid van asielzoekerscentra in de regio, maar het is juist dit migratiemotief dat de afgelopen jaren sterk in omvang is afgenomen. Daartegenover staat een sterke stijging van arbeidsmigratie, vooral vanuit diverse (nieuwe en

Figuur 1. Saldo buitenlandse migratie naar landsdeel, per inwoner

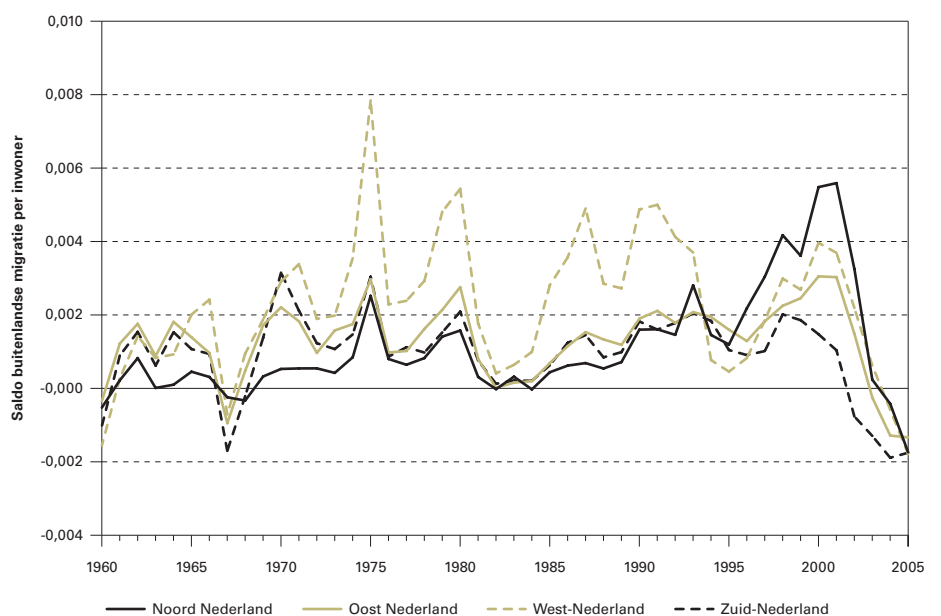

Foto: Jascha Hoste (Stock.XCHNG)

Foto: www.skyscraper.com

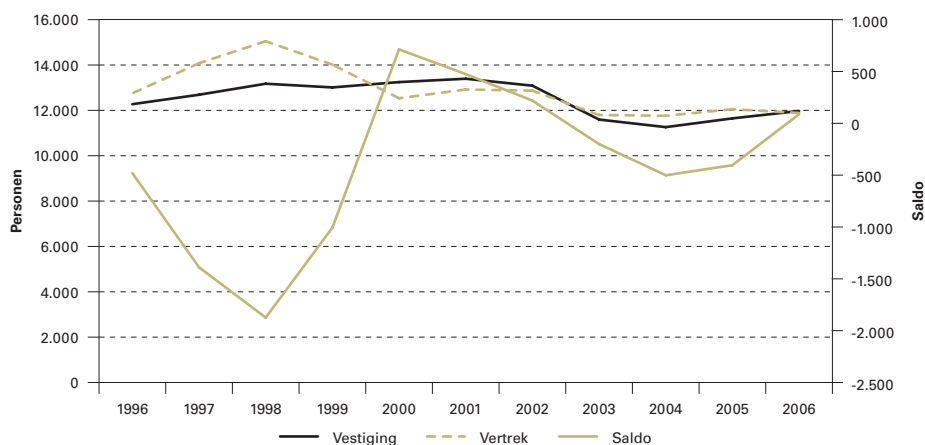
oude) EU-landen, en die migratie is veel meer op het economische hart van Nederland, de Randstad, geïntendeerd. Als netto groeicomponent voor het noorden is buitenlandse migratie daarom niet langer relevant.

Binnenlandse migratie

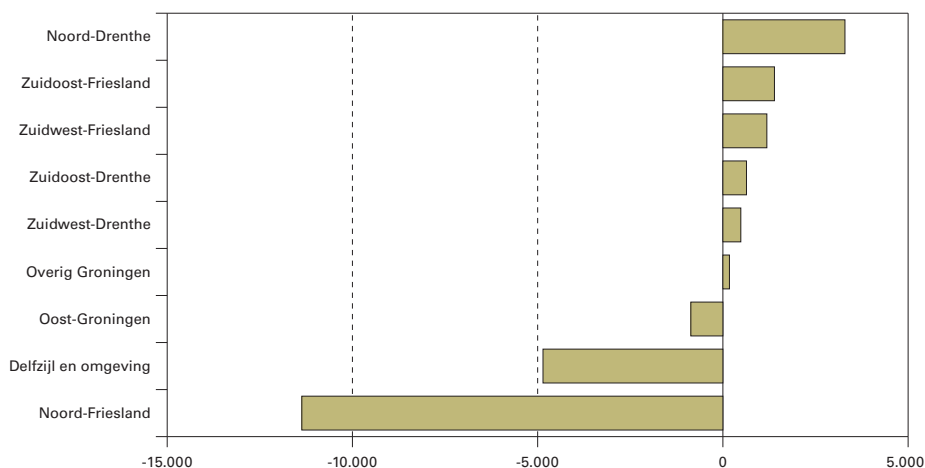
Sinds de suburbanisatie in de jaren zestig breidde de Randstad zich steeds verder uit. Vroeger werd de Randstad begrensd door de lijn Amsterdam-Utrecht-Rotterdam-Den Haag, maar tegen-

woordig min of meer door de steden Alkmaar, Lelystad, Amersfoort, Arnhem, Den Bosch en Breda. De nettomigratie van Noord- en Zuid-Holland naar Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Flevoland is omvangrijk. De drie noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe horen daar niet bij. Dat komt doordat de migratie van het westen naar het noorden geringer is dan die van het noorden naar het westen. Figuur 2 laat zien dat sinds 1997 alleen in de periode 2000-2002 de nettomigratie positief was.

Figuur 2. Vestiging, vertrek en saldo tussen Noord-Nederland (Groningen, Friesland, Drenthe) en West-Nederland (Noord- en Zuid-Holland plus Utrecht) (absoluut)

Figuur 3. Saldo vestiging en vertrek 1997-2006 voor noordelijke regio's (absoluut)

Per saldo neemt de bevolkingsomvang in Noord-Nederland af door migratie, die groter is in omvang dan de beperkte stijging door natuurlijke aanwas maar er zijn wel grote regionale verschillen (figuur 3). Het noorden heeft een opvallend migratiepatroon.

Voor de stad Groningen trekt veel migranten aan uit de omliggende regio's. In de periode 1997-2006 ging het per saldo om 12.000 migranten. In dezelfde periode verloor de stad echter per saldo 14.000 migranten aan het westen. In beide gevallen gaat het vooral om studenten. De stad vervult eigenlijk een soort transferfunctie: van het platteland naar de provincie stad, en vervolgens (nadat de studie is afgerond) van de provincie stad naar een van de grotere steden in het westen. Hiervoor is het begrip 'roltrapregio' bedacht. Dit heeft natuurlijk alles te maken met de rol van de universiteit en de hogescholen in Groningen.

Opvallend is dat, anders dan de stad Groningen, regio's als Oost-Groningen (inclusief de Veenkoloniën) en delen van Friesland en Drenthe een positief migratiesaldo hebben met het westen (tabel 1). Dat de bevolking daar toch krimpt komt dus eigenlijk door de aantrekkingskracht van de stad Groningen op vooral jongeren uit deze regio's. In zekere zin is niet zozeer het gebrek aan migranten uit het westen voor veel regio's in het noorden het probleem, maar de uitstroom van jongeren naar de stad Groningen. Zonder het positieve migratiesaldo vanuit het westen zou de bevolkingsomvang in een aantal regio's in het noorden al veel eerder en sterker zijn gedaald.

De vraag is daarom niet of migratie een oplossing kan zijn voor de krimp in het noorden, maar of de migratiestromen van het westen naar het noorden kunnen worden versterkt. Beperking van de trek van jongeren van het noordelijke platteland naar de stad Groningen is onmogelijk, maar ook ongewenst. Het aanbod aan hoger onderwijs is sterk geconcentreerd in de stad Groningen, en die concentratie zal alleen maar sterker worden. Hetzelfde geldt tot op zekere hoogte voor het aanbod aan banen. Jonge mensen die naar de stad trekken hebben meer ontwikkelingskansen. Het platteland biedt deze kansen nu niet en in de toekomst niet. De trek van jongeren naar de stad is daarom zoals overal in de wereld niet te keren.

Blijft over de vraag of de migratie vanuit het westen naar de noordelijke regio's kan worden vergroot, welke instrumenten bestuurders van gemeenten en regio's daarbij kunnen inzetten, en hoe succesvol die kunnen zijn.

Aantrekkelijke woningmarkt

De noordelijke woningmarkt heeft twee belangrijke voordelen: er is volop rust en ruimte en de woningen zijn gemiddeld een stuk goedkoper dan elders. De woningmarkt was daardoor de afgelopen jaren een belangrijke pullfactor voor veel migranten in de regio.

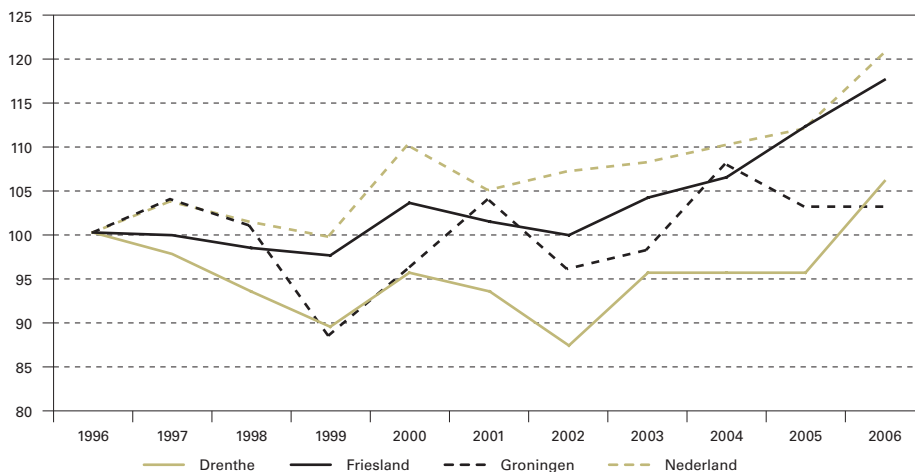
Gemeenten beconcurreren elkaar door de groep potentiële migranten een aantrekkelijk en beschikbaar woningaanbod te bieden. De ene gemeente is daarbij succesvol vanwege een aantrekkelijk nieuwbouwplan, in de andere gemeente is leegstand in de minder gewilde segmenten van de markt, of omdat een gepland project niet vol komt. In sommige gevallen kan geen enkele gemeente in de regio een plan realiseren omdat de vraag te versnipperd is over diverse gemeenten.

De concurrentie tussen gemeenten leidt in het noorden als geheel niet tot minder krimp. De koek kan maar één keer worden verdeeld. Dat migranten de ene mogelijke bestemmingsgemeente verwisselen voor een andere leidt wel tot een vergroting van de problemen in de zwakkere gemeenten in de regio. Regionale coördinatie van woningbouwprogrammering, door de provincie, of door onderlinge samenwerking van gemeenten, is daarom zeer belangrijk.

Zwakke economie

De noordelijke regionale economie is traditioneel wat zwakker dan elders. Weliswaar groeien de werkgelegenheid en de productiviteit, maar de achterstand wordt niet of nauwelijks kleiner. De werkloosheid ligt wat hoger, en het innovatievermogen en de productiviteit liggen wat lager dan in de rest van Nederland. Verder is er relatief weinig stuwende economische activiteit aanwezig. Het noorden is wat dit betreft overigens ook geen homogene zone. De door het kabinet Kok in 1997 ingestelde commissie Langman adviseerde al om de inspanningen te concentreren in een beperkt aantal kernzones, die een hoger groeipotentieel hebben dan de meer rurale regio's. Inderdaad speelt bijvoorbeeld in de zone Groningen-Assen, die het economisch gezien duidelijk beter doet dan de rest van de

Figuur 4. Groei ondernemerschap in noordelijke provincies en Nederland (1996=100)

regio, het probleem van bevolkingskrimp niet. De mogelijkheden voor gemeenten buiten deze zone om door middel van werkgelegenheid extra bewoners aan te trekken, zijn echter beperkt. De werkgelegenheid hier is voornamelijk verzorgend, dus volgend op bevolkingsontwikkelingen.

Nieuwe kansen

Volgens sommigen biedt de overgang naar een kenniseconomie nieuwe kansen voor de plattelandsgebieden in het noorden. Bepaalde typen kenniswerkers zouden in principe overal kunnen wonen en door de meest geavanceerde ICT-methoden met de hele wereld in contact kunnen staan. Een deel van hen zou in plaats van in of rond de Randstad in het noorden kunnen wonen. Mogelijk is deze ontwikkeling nu al verantwoordelijk voor een deel van de huidige trek naar het noorden. Het vertaalt zich vooral nog echter niet in een hoger groeipercentage kenniswerkers of in meer ondernemerschap in het noorden. Alleen Friesland kan zich wat dat betreft redelijk meten met de rest van Nederland, terwijl de ontwikkeling van het ondernemerschap in Groningen en Drenthe duidelijk achter blijft (figuur 4).

Infrastructuur

Bereikbaarheid en daarmee de infrastructuur is belangrijk om mensen aan te trekken. Het is daarbij niet zozeer de absolute afstand tot in dit geval de Randstad, maar de reistijd die er toe doet. Delen van Zuidwest-Friesland zijn vanuit de Randstad eerder bereikbaar dan sommige regio's in Noord-Brabant. De aanwezigheid van de A7 doet er dan ook toe. Gemeenten rond de A7 kennen een structureel hoger migratiesaldo dan overige gemeenten in het noorden (tabel 2). Dat saldo is echter nog steeds wel negatief. Een goede bereikbaarheid kan de daling van de bevolkingsomvang dus wel remmen, maar niet keren.

De aanleg van een snelle treinverbinding tussen de Randstad en het noorden zou ongetwijfeld een positief effect hebben gehad op het migratiesaldo in het noorden. Het gebied zou ongetwijfeld aantrekkelijker zijn geworden als woonplaats voor lange afstandsforensen. Plannen in deze richting zijn echter voorlopig van de baan.

Tabel 1. Saldo vestiging en vertrek 1997-2006 van enkele noordelijke regio's met de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht

Regio	Saldo
Oost-Groningen	1.657
Zuidwest-Friesland	3.037
Zuidoost-Friesland	2.566
Noord-Drenthe	1.701
Zuidoost-Drenthe	3.162
Zuidwest-Drenthe	2.107

Tabel 2. Saldo vestiging en vertrek van gemeenten 1997-2006 in Groningen en Friesland naar ligging ten opzichte van de A7

Regio	Binnenlands migratiesaldo per 1.000 inw.
A7 zone Friesland	-3,5
A7 zone Groningen	-3,7
Overige gemeenten	-36,8

demodata

BEVOLKINGSGROEI IN NEDERLAND

Tussen 1998 en 2008 groeide de Nederlandse bevolking met 750.000 inwoners (vijf procent). Suburbane gemeenten als Almere en Haarlemmermeer groeiden veel sterker dan andere gemeenten, voornamelijk dankzij de hoge woningbouwproductie daar. Vooral de zuidelijke delen van Limburg en Zeeland en het oostelijk deel van Groningen worden gekenmerkt door een bevolkingskrimp. Toch zijn er in de Randstad ook nog veel gemeenten die zijn gekrompen: vooral uit de plattelandsgemeenten trekken jongeren weg (PBL).

Foto: Karin Eggink (Stock.XCHNG)

Ten slotte

De bevolkingskrimp in de noordelijke regio's is niet te keren door beleid gericht op vergroting van het aantal migranten in de regio. Op langere termijn zullen veel meer gemeenten – niet alleen in Nederland maar bijna overal in Europa – te maken krijgen met bevolkingskrimp. Allemaal zullen ze de neiging hebben om te concurreren om de kleiner wordende pool van woningzoekenden en banen. Uiteindelijk kent een dergelijke strategie voornamelijk verliezers, en veel verspilde energie in plannen die niet of maar gedeeltelijk kunnen worden gerealiseerd. De recente ervaringen met de Blauwe Stad, een nieuw gecreëerd kwalitatief hoogwaardig woonmilieu in Oost-Groningen waar niet voldoende belangstelling voor is om uit de hoge investeringskosten te komen, zijn in dit verband veelzeggend. Natuurlijk zijn er gemeenten in de noordelijke provincies voor wie deze problematiek minder speelt: de al genoemde stedelijke as Groningen-Assen, en enkele aantrekkelijke ge-

meenten in Zuidwest-Friesland en Drenthe. Het overgrote deel van de gemeenten doet er evenwel goed aan om beleid te ontwikkelen op basis van daling van de bevolkingsomvang. Dat hoeft helemaal geen ramp te zijn: de ontwikkelingen gaan geleidelijk, en er is meestal genoeg tijd om het veranderend demografisch tij te zien aankomen en daarop te anticiperen. Dit geeft de gemeenten lucht om een structurele aanpassing van de woningvoorraad te realiseren, waarbij selectieve sloop en nieuwbouw tot een hogere kwaliteit kunnen leiden, die bovendien beter aansluit op de veranderende vraag door de vergrijzing. Het zijn veelal de krimpgemeenten die het eerst en het sterkst te maken krijgen met vergrijzing van de bevolking. Daarop inspelen, met woonaanbod en zorgvoorzieningen op maat, is de echte uitdaging voor de komende decennia.

Prof. dr. L.J.G. van Wissen, Rijksuniversiteit Groningen/NIDI; E-mail: l.j.g.van.wissen@rug.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR DEMOGRAFIE (NVD)

De Nederlandse Vereniging voor Demografie werd opgericht op 27 september 1928 als Nederlands Nationaal Comité van de International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP). Teneinde ook niet-leden van de IUSSP in het werk van de Vereniging te kunnen laten participeren werd in 1950 de naam gewijzigd in 'Vereniging voor Demografie'. Sinds de laatste statutenwijziging in 1980 draagt de Vereniging de naam 'Nederlandse Vereniging voor Demografie'.

De NVD is een van de oudste wetenschappelijke verenigingen ter wereld op het gebied van wetenschappelijk onderzoek naar de bevolkingsontwikkeling en telt momenteel meer dan 300 leden. Het secretariaat wordt verzorgd door het NIDI dat als nationaal demografisch instituut een kwaliteitszegel in het NVD-bestuur bekleedt.

In algemene zin heeft de NVD zich tot doel gesteld om de kennis over bevolkingsvraagstukken te bevorderen en te verspreiden. Dit tracht zij te bereiken door het organiseren van verschillende activiteiten. Zo organiseert de Vereniging jaarlijks een congres. Van oudsher wordt op die dag een bepaald demografisch onderwerp verder uitgediept. Sinds 2005 wordt om het jaar een open-paper-congres gehouden waarop onderzoekers hun lopend onderzoek naar demografische ontwikkelingen in brede zin kunnen presenteren. In 2007 vond de Tweede Nederlandse Demografiedag plaats en dit jaar staat in oktober de der-

de gepland. Deelnemers betalen inschrijfgeld. Voor informatie zie de website van de NVD: www.nvdemografie.nl.

Daarnaast organiseert de NVD studiemiddagen. Telkens staat een actueel, demografisch onderwerp centraal. Hier zijn geen inschrijfkosten aan de deelneming verbonden.

De NVD voorziet haar leden van informatie over zaken die de bevolkingsontwikkeling betreffen. Zij doet dat in de vorm van rapporten, brochures, posters, teksten van oraties en tijdschriften als Demos van het NIDI en Bevolkingstrends van het CBS. Verder ontvangen de leden één keer per drie jaar het WPRB (Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken)-rapport.

Voor iedereen die beroepsmatig of bij studie te maken heeft met of belangstelling heeft voor demografische vraagstukken is de NVD een interessante vereniging. Te denken valt aan wetenschappers, beleidsmakers en ambtenaren, maar ook aan journalisten, ondernemers, docenten en studenten. U hoeft geen demograaf te zijn om lid te worden! Het lidmaatschap bedraagt 28 euro per jaar.

Wilt u lid worden? Ga dan naar www.nvdemografie.nl.